

Tuija Sonkkila

Yhteistyö LINNEA-verkossa*

Sonkkila, Tuija, Yhteistyö LINNEA-verkossa [Cooperation in the LINNEA network]. Kirjastotiede ja informatiikka 13 (1): 9–12, 1994.

Twenty academic libraries, the Library of Parliament and the National Repository Library comprise the Library Information Network of Finnish Academic Libraries, called LINNEA. The concept of LINNEA is twofold. It may be perceived as a logical data communication network connecting libraries and as a database service available in the Finnish university and research network (FUNET). LINNEA is also a substantial challenge in cooperation facing the academic libraries. The different forms of cooperation are described and discussed in the article.

Address: Helsinki University of Technology, Library, Otaniementie 9, FIN-02150 Espoo, Finland

Vuosina 1989–1994 Suomen korkeakoulu-kirjastot ovat käyneet läpi mittavan automaatio-projektin. Projektin tuloksena kaikki yliopisto- ja korkeakoulukirjastot, Eduskunnan kirjasto ja Varastokirjasto muodostavat LINNEA-verkon (Library Information Network for Finnish Research Libraries). Käsitteenä LINNEA tarkoittaa sekä loogista tietoverkkoa että FUNET-tutkimusverkossa tarjolla olevaa tietokantapalvelua. LINNEA on lisäksi huomattavan suuri haaste Suomen akateemisten kirjastojen yhteistyölle.

LINNEA:n syntyyn vaikutti se seikka, että 1980-luvun alkupuolella monet ulkomaiset, kirjastojen atk-järjestelmiä tarjoavat yritykset alkoivat saada jalansijaa Euroopassa. Oli olemassa vaara, että useita erilaisia atk-järjestelmiä otettaisiin käyttöön myös Suomessa, jolloin kansallinen kirjastoyhteistyö olisi saattanut joutua uhatuksi (Soini, 1989). Vuonna 1984 Opetusministeriö asetti projektin, jonka tarkoituksena oli tehdä suunnitelma siitä, miten akateemisten kirjastojen toiminnot olisi automatisoitava.

Projektin kolme keskeistä tulosta olivat: jokaiseen yliopisto- ja korkeakoulukirjastoon yksi yhte-

näinen integroitu kirjastoautomaatiojärjestelmä; palveluja ja koordinoitua varten yhteisjärjestelmä; kirjastot ja yhteisjärjestelmä loogiseksi tietoverkoksi FUNET:n avulla. Automaatiojärjestelmäksi valittiin Virginia Tech Library Systems (VTLS), jonka laiteympäristö on Hewlett Packard. Tieteellisten kirjastojen atk-yksikön (TKAY) tehtäväksi asetettiin yhteisjärjestelmän suunnittelu ja ylläpito sekä osallistuminen kirjastojen VTLS-käyttöönotto-projekteihin. Kirjastot huolehtivat itse liittymisestään FUNET-verkkoon. Artikkelissa esitellään nykyisiä yhteistyön muotoja LINNEA:ssa, niiden taustaa ja tulevaisuuden näkymiä.

1. Yhteistyön käsite ja LINNEA

Yhteistyötä voidaan tarkastella erilaisten toimintojen kautta. Kehittäen Wilsonin, Mastersonin ja Edmondsin hahmottelemaa jaottelua MacDougall (1991,9–14) jakaa yhteistyön käsitteen kolmeen kategoriaan, jotka eivät ole täysin toisiaan poissulkevia:

–vaihto (exchange)

–yhteistoiminta (coalition)

–liiketoiminta ja yksisuuntainen markkinointi (entrepreneurial and one-way marketing).

* Artikkelin perustuu englanninkieliseen esitelmään, jonka kirjoittaja on pitänyt IATUL-konferenssissa Hampurissa 19.–23.7.1993.

LINNEA voidaan ensisijaisesti sijoittaa vaihtokategoriaan silloin kun on kyse LINNEA:sta loogisena tietoverkkona tai tietokantapalveluna. LINNEA-verkon perustoimintoja ovat luettelointitietueiden kopiointi ja bibliografiset tarkistukset etätietokannassa.

Vaihto-kategoriassa LINNEA-yhteistyön tavoite ja yhteistyöllä saavutettavat edut ovat varsin selkeät: luetteloinnin yhtenäistäminen, päällekkäisen työn vähentäminen ja tarpeettomien päällekkäishankintojen välttäminen. Lyhyesti sanoen: ajan ja rahan säästö. Mutta, kuten MacDougall huomauttaa, yhteistyön taloudellisten vaikutusten tutkimus on melko vähäistä.

LINNEA-verkon keskitetyt palvelut, joista ajankohtaisin on yhteisluettelotietokanta LINDA, ovat lähellä yhteistyökategoriaa 'liiketoiminta'. LINDA-tietokannan copyright on TKAY:lla.

Sopimuksen mukaan LINDA:n käyttö on LINNEA-kirjastoille ilmaista, koska kirjastot ovat antaneet oman tietokantansa veloitusetta LINDA:aan. Muille LINDA:n käyttö on maksullista. Kolmatta yhteistyön muotoa, yhteistoimintaa, voidaan MacDougallin mukaan luonnehtia termeillä 'kumppanuus' (partnership) ja 'yhteishanke' (joint venture). Yhteistoiminta on lähellä yleiskielen ilmausta 'tehdä töitä yhdessä'.

Yhteistoimintaa voisi väittää yhteistyön muodoista kaikkein kriittisimmäksi. Se on kuin moottori, jonka on toimittava moitteettomasti. Jos se pätkii, koko koneisto alkaa nytkähdellä.

2. Työskentely yhdessä

LINNEA-verkossa on kolme käytännön yhteistyömuotoa: Suomen VTLS-käyttäjärühmä ja sen alaiset työryhmät, kirjastojen välinen epävirallinen yhteistyö ja teknillisten korkeakoulukirjastojen strateginen yhteistyö.

2.1. Viralliset työryhmät

Suomen VTLS-käyttäjärühmä

Suomen VTLS-käyttäjärühmän toiminnan tavoitteena on edistää VTLS-ohjelmiston käyttäjien välistä yhteistyötä Suomessa. Tavoitteeseen pyritään järjestämällä kokouksia, tiedottamalla ja välittämällä ohjelmiston kehittämisehdotuksia Euroopan VTLS-käyttäjärühmälle ja VTLS, Inc.:lle.

Hallinnollinen vastuu käyttäjärühmästä kuuluu Opetusministeriölle, käytännön järjestelyistä vastaa TKAY. Käyttäjärühmän kokouksiin voivat LINNEA-kirjastojen edustajien lisäksi osallistua myös ohjelmisto- ja laitetoimittaja. Käyttäjärühmällä voi olla myös muita sellaisia toimintamuotoja, jotka ajavat VTLS-ohjelmiston käyttäjien etua Suomessa. Eräs esimerkki näistä ovat käyttäjärühmän alaiset työryhmät. Käytännön syistä työryhmät on muodostettu VTLS-ohjelmiston eri modulien ympärille.

Työryhmät

Artikkelin kirjoittamishetkellä työryhmiä on viisi: luettelointi, lainaus, aineistonvalvonta, sisällönkuvailu ja VTLS-ylläpito (ns. managerointi). Lisäksi on ehdotettu, että myös haku ja hankinta saisivat oman työryhmänsä.

Työryhmien toimintatavat ovat niiden itsensä päätettävissä. Vaikka työryhmät tarjoavatkin siis melko epämuodollisen foorumin yhteistyölle, niille on annettu kaksi yhteisen edun kannalta tärkeää tehtävää: työryhmien on raportoitava vuosittain työstään ja niiden on valmistettava omaa aihealuetta koskevat ohjelmiston kehittämisehdotukset.

Mikään yllätys tuskin on se, että kaikki viisi työryhmää ovat valinneet lähes identtiset tavat järjestää toimintansa ja pitää yhteyttä. Kokouksia on muutama vuodessa ja niitä valmistelemaan on melkein kaikissa työryhmissä valittu 3–6 hengen 'työrukkanen'. Kokousten välillä yhteys säilyy puhelimen, telefaksin ja sähköpostin avulla. Jokaisella työryhmällä on oma sähköpostin jakelulistansa jollakin FUNET-verkon tietokoneella. Jakelulistan osoitteeseen lähetetty viesti välitetään automaattisesti kaikille listalla oleville. Esimerkkinä tästä on VTLS-ylläpitäjien eli -managereiden jakelulista vtlsmgr@hut.fi Teknillisessä korkeakoulussa.

Yhteistyön sisältö

Kuten käyttäjärühmän ja työryhmien määrittelystäänkin käy ilmi, VTLS-ohjelmiston muutos- ja kehittämisehdotukset ovat keskeisellä sijalla ryhmien toiminnassa. Ne ovat vieneet jopa suuremman osan työryhmien ajasta kuin mitä ehkä aluksi oletettiin. Tähän on ainakin kaksi syytä. Ensiksikin, VTLS ei ole ohjelmistona täyttännyt kaikkia niitä toiveita, joita kirjastot olivat siihen asetta-

neet, minkä vuoksi kehittämis ehdotuksia on tehty runsaasti. Toiseksi, ohjelmakoodi on sisältänyt varsin paljon ohjelmointivirheitä. Tässä ei sinänsä ole mitään ainutlaatua, mutta tilanteen on tehnyt ongelmalliseksi se seikka, että ohjelmistotoimitajalta ei ole saatu koottua informaatiota virheistä eikä niiden mahdollisesta korjausaikataulusta. Näin ollen kirjastot eivät voi olla varmoja siitä, onko ohjelmiston jokin outo piirre ohjelmointivirhe, josta tulisi raportoida, vaiko kehittämis ehdotusta vaativa tapaus. Lisäksi, koska jo raportoiduista virheistä ei saa vaivattomasti tietoa, sama virhe raportoidaan usein uudelleen.

Kehittämis ehdotusten suuresta määrästä johtuen niiden jatkokäsittely on työlästä. VTLS, Inc. toteuttaa joukon ohjelmiston kehittämis ehdotuksia vuosittain. Se, mitkä ehdotukset valitaan toteutettavaksi kunakin vuonna, ratkaistaan Eurovision laulukilpailuja muistuttavalla kaksivaiheisella äänestyskierroksella.

Suomen VTLS-käyttäjryhmä on jäsenenä Euroopan VTLS-käyttäjryhmässä. Jokainen jäsenmaa valitsee ensin omat, maakohtaiset suosikkinsa. Eniten ääniä saaneet ehdotukset yhdistetään tämän jälkeen 'euro-listaksi', joka lähtee toiselle äänestyskierrokselle. Tältä listalta eniten ääniä saaneet ehdotukset esitetään VTLS, Inc.:lle toteutettaviksi.

Suomen VTLS-käyttäjryhmä on ollut varsin yksimielinen siinä, että kehittämis ehdotusten käsittelyyn on etsittävä kevyempiä muotoja. Nykyinen tapa on teettänyt paljon työtä paitsi LINNEA-kirjastoissa myös TKAY:ssa, joka on toiminut koordinaattorina äänestyksissä. Euroopan VTLS-käyttäjryhmän taannoisen liittymisen USA:n VTLS-käyttäjryhmään odotetaan nostattavan uusia tuulia. Myös yhteistyön tiivistäminen Euroopan käyttäjryhmän sisällä tuonee helpotusta.

Yksikään ohjelmointivirhe ei ole käyttäjän kannalta hyväksyttävä. Virheiden kanssa on kuitenkin käytännön pakosta opittava elämään. Mutta jos ei tiedetä, milloin virheeseen tulee korjaus tai, mikä vielä hankalampaa, ei tiedetä, mitä virheitä ohjelmassa ylipäänsä on, asiantila ei ole hyväksyttävä. VTLS, Inc. on äskettäin esittänyt ratkaisuehdotuksia nykyiseen, epäselvään tilanteeseen ja lupausten toteutumista odotellaan. Myönteistä kehitystä informatiivisempaan suuntaan on jo ollut havaittavissa VTLS:n Suomen tukipisteen, VTLS of Finlandin, toiminnassa.

Virheistä tiedottamisessa ovat olleet korvaamattomana apuna käyttäjryhmien alaisten työryh-

mien sähköpostilistat; tieto virheestä on levinnyt nopeasti ja vähällä vaivalla.

Yhteistoiminta VTLS-työryhmissä on osoittanut paitsi hyödyllisyytensä myös tarpeellisuutensa. Yhteisiin tavoitteisiin ei päästä ilman yhteismäärrystä ja hyväksyttävän toimintaympäristön turvaamiseksi on tehtävä, mitä tehtävissä on. Ilman työryhmissä tehtyä yhteistyötä kumpaankaan ei olisi LINNEA:ssa tähän mennessä ylletty.

2.2 Vapaamuotoinen yhteistyö

Pääkaupunkiseudun VTLS-managerit

Opetusministeriön aloitteesta pääkaupunkiseudun yliopistojen ja korkeakoulujen atk-keskukset tekivät vuonna 1992 selvityksen siitä, miten ne voisivat rationalisoida toimintojaan. Yksi selvityksen kohteista oli VTLS-ylläpito.

Pääkaupunkiseudulla on useita LINNEA-verkon kirjastoja. Kullakin niistä on tähän asti ollut oma VTLS-ohjelmistonsa ja -laitteistonsa. Laitteisto on sijoitettuna paikallisen atk-keskuksen tiloihin. Laitteistoa, VTLS-ohjelmistoa ja verkkoyhteyksiä ylläpidetään jonkinasteisessa yhteistyössä kirjaston ja atk-keskuksen välillä.

Rationalisointiselvityksen VTLS-osuuden tehneet VTLS-managerit totesivat selvityksessään, että säästöjä ei niinkään saataisi aikaan yhteisillä laitteistoilla kuin muulla yhteistyöllä. VTLS:n ylläpidossa on esimerkiksi tehtäväkokonaisuuksia, joita suoritetaan vain silloin tällöin. In epätaloudellista, että tällaista ammattitietoutta pidetään yllä kaikissa kirjastoissa. Lisäksi lomakausina ylläpito hankaloituu varamiesten puutteen vuoksi.

Kehityskelpoisina ideoina mainittiinkin mm. keskitettyä VTLS-ylläpitoa tarjoavan organisaation tai kaupallisen yrityksen – 'VTLS-managerit Oy' – ja eräänlaisen 'lastenhoitorenkaan', babysitterien, perustamisen. Sittenminn babysitter-ajatus on viety eteenpäin. Lisäksi pääkaupunkiseudun korkeakouluista Svenska Handelshögskolan ja Teknillinen korkeakoulu ovat aloittamassa laajempaa yhteistyötä VTLS-ylläpidossa.

Selviytymisryhmät

Henkilökohtaisten kontaktien merkitystä LINNEA-verkossa ei voi yliarvioida. Niiden avulla on usein kirjaimellisesti selviydytty.

Niitä yliopisto- tai korkeakoulukirjastoja, joilla on henkilökunnassaan atk-alan koulutuksen saaneita asiantuntijoita, on Suomessa hyvin vähän. Atk-tekniiset asiat hoidetaankin siitä syystä useimmiten paikallisissa atk-keskuksissa. LINNEA on kuitenkin ensimmäinen mittava atk-hanke Suomessa, jossa kirjastot ja atk-keskukset ryhtyivät tekemään työtä yhdessä, vieläpä varsin yllättäen ja hyvin usein sen kummemmin suunnittelematta. Yhteistyöhön ajaututtiin.

Atk-asiantuntijoilla, kuten millä tahansa ammattikunnalla, on oma kielensä, jonka tulkitseminen voi olla joskus hankalaa. Tästä syystä on ollut ensiarvoisen tärkeää, että kirjastojen VTLS-ylläpidosta vastaavilla henkilöillä on ollut mahdollisuus pitää yhteyttä kollegoihin muissa LINNEA-kirjastoissa. Pienet, vapaamuotoiset selviytymisryhmät, joissa on voinut pohtia atk- asioita yleistajuisesti, ovat LINNEA-verkon tuomista uusista yhteistyömuodoista ehkä kaikkein arvokkaimpia.

2.3. Teknillisten korkeakoulujen kirjastot

LINNEA:n syntyminen on tehnyt mahdolliseksi bibliografisten tietueiden kopioinnin VTLS-tietokannasta toiseen. Kopioinnin suurimpia etuja ovat ajan- ja työnsästä primääriluetteloinnin vähentäessä ja luetteloiden yhdenmukaistuminen. Yhdenmukaisuus etenee sitä ripeämmin, mitä lähempänä eri kirjastojen luettelointi- ja sisällönkuvailukäytännöt ovat. Tällöin kopioivan kirjaston on helppompaa hyväksyä kopioitu tietue lähes sellaisenaan.

Yhdenmukaisuutta ei kuitenkaan ole helppo eikä välttämättä tarvettakaan saada aikaan eri alojen kirjastojen kesken, ei varsinkaan sisällönkuvailussa. Sen sijaan esimerkiksi teknisten alojen kirjastojen on järkevää tehdä yhteistyötä yhtenäisemmän käytännön aikaan saamiseksi.

Jotta kopiointi olisi tehokasta ja mielekästä, etätietokannassa on luonnollisesti oltava, mitä kopioida! Siksi teknillisten korkeakoulujen kirjastot ovat sopineet keskenään muun muassa siitä, että paikallisen korkeakoulun tai yliopiston omat sarjat luetteloidaan LINDA-yhteisluettelotietokantaan ja omaan tietokantaan niin nopeasti kuin mahdollista.

Teknillisissä kirjastoissa uskotaan, että kokoontumalla säännöllisesti keskustelemaan luettelointi- ja sisällönkuvailuyhteistyöstä edistetään yhteisiin päämääriin pääsemistä.

3. Lopuksi

Yhteistyötä on syytä tarkastella paitsi toiminnollisena myös siten, että tarkasteluun otetaan mukaan se ympäristö, jossa yhteistyötä tehdään.

Kuten MacDougall huomauttaa, kaikkien yhteistyöhön osallistuvien ei tarvitse olla täysin vakuuttuneita yhteistyön tärkeydestä. Sen sijaan avoimelle, yhteistyötä arvioivalle keskustelulle on syytä olla tilaa. Entä voiko ilman selkeää ja pitävää yhteistä toiminta-ajatusta, 'sateenvarjoa', olettaa, että yhteistyössä mukana oleva organisaatio pitää osallistumisestaan muuna kuin altruistisena, jos panostus yhteistyöhön näyttää olevan suurempi kuin siitä saatava hyöty?

Yliopisto- ja korkeakoulukirjastot ovat taloudellisissa vaikeuksissa. Lisäksi niiden odotetaan arvoisan tuottavuuttaan ja toimintojensa laatua. Vaikka LINNEA-kirjastot ovatkin hyväksyneet LINNEA:n toiminta-ajatuksen, LINNEA:ssa tehtävää yhteistyötä on syytä arvioida jatkuvasti. Avoin keskustelu on tähän mennessä ollut varsin vähäistä, todennäköisesti osaksi siitä syystä, että sopiva keskustelufoorumi on puuttunut. Sähköpostilista tai LINNEA:aan keskittynyt sähköinen uutisryhmä olisi nopea, halpa ja helppo ratkaisu.

LINNEA-verkko on suuri hanke ja siksi on hämentävää, miten kivuttomasti sen rakentuminen on sujunut. Kiitos kuuluu sekä kirjastoille ja atk-keskuksille että TKAY:lle, joka on väsymättömästi tehnyt työtä LINNEA:n parhaaksi. Mitä on vielä tekemättä? Ei muuta kuin tämä: yhteistyötä on jatkettava.

Hyväksytyt julkaistavaksi 17.3.1994.

Lähteet

- MacDougall, Alan (1991). Cooperation: a conceptual framework for librarians. Handbook of library cooperation (ed. by Alan F. MacDougall and Ray Prytherch), s. 9–14. Aldershot, Gower.
- Soini, Antti (1990). LINNEA – Library information network for Finnish academic libraries. Bibliographic access in Europe: first international conference (ed. by Lorcan Dempsey), s. 113–120. Aldershot, Gower.